

בס"ד

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיימים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

**פטור נשים ממצוות
עשה שהזמן גרמן**

- שדמ -

נמסר בש"ק פרשת בא ה'תשע"ד

עיצוב גרפי ועימוד: תמנתי עיצוב גרפי

בליל שבת פרשת בשלח יחל השיעור אי"ה בשעה 9:00 בערב
ויהיה בענין:

מלאכת הוצאה בשבת

בברכת התורה
המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנתי: timnal@zahav.net.il

פטור נשים ממ"ע שהזמן גרמן

גם בעה"מ בסוכה (לג) - כלומר יש כאן מצוה גמורה אף לנשים, אלא שלהן היא ניתנה בתורת רשות ולא בתורת חובה כאנשים. **ואכן** הדברים מתאימים בשיטות הראשונים; דהר"ן לשיטתו זו כתב בחידושו בסוכה (רפ"ב) שסמיכה בנשים רשות היינו בכל כחן, וזהו כהראב"ד שיש להן קיום מצוה גמורה לדחות איסור שימוש בקדשים. וכן נראה דעת הריטב"א שם, שסומכות בכל כחן - וכמו שנקט בקדושין כהרמב"ן. וכן הרשב"א (בר"ה לג) מסביר שיטת ר"ת כהסבר האמור, ואזיל לשיטתו בעירובין (צו) שנטה מפרש"י דלר"מ ור"י אסור לנשים לסמוך ולהניח תפלין משום בל תוסיף [וע' שאג"א קו שעמד על חילוקי לשונות רש"י דבר"ה משמע מפירושו דאיכא ב"ת דאוריתא ובעירובין כתב שנראות כמוסיפות^{2]}, וכתב הרשב"א דליכא בל תוסיף שהרי המצוה ניתנה לכל ישראל, אלא דקולא היא שהקילה תורה לגבי נשים לפטרן. וביאור דבריו שגדר פטור הנשים איננו הפקעה מעיקר המצוה אלא קולא בחיוב הגברא [וע' להלן בסוף הדברים בהטעמת לשון 'קולא'], כלומר שגם אצלן המצוה קיימת אך לא בתורת חיוב רק בתורת רשות, וזהו כשיטתו הנ"ל כהראב"ד והרמב"ן.

והנה הר"ד (בפסקיו בר"ה לג בקצרה, ובספר המכריע עח בארוכה) דהלכה כר' יוסי ומ"מ אין להן לברך, דכתב שמלבד איסור ברכה לבטלה איכא בל תוסיף כיון שמתכוונות למצוה - שגם ר"י לא התיר להן לקיים אלא דוקא כשאין מתכוונות למצוה - שעל כן אין להן לברך. והנה נכדו הרי"ז (הובא בשלה"ג שם) חלק ואמר שאפילו יכונו לשם מצוה אין בזה בל תוסיף מידי דהוי כאיש המניח תפלין שלא במקומן, שהרי הן מופקעות לגמרי מהמצוה. [והוסיף וחלק עוד על זקנו דהלכה כר"מ ור"י ולא כר' יוסי]. נמצינו למדים עד עתה ג' שיטות בגדר מ"ע שהז"ג בנשים לר' יוסי דסומכות רשות; לראב"ד רמב"ן ורשב"א ריטב"א ור"ן יש להן קיום מצוה גמורה (ודחי לאו, ומברכות) ולא שייך בל תוסיף לר"ד אין להן קיום מצוה (ואינן מברכות) הלכך איכא בל תוסיף כשעושות כמצווה. לרי"א ז' אין אותן המצוות שייכות בהן כל עיקר ומש"ה ליכא בל תוסיף].

ובספר דברי יחזקאל (כח) נקט מדיליה כהבנה הנ"ל בשיטת ר"ת, שיש לנשים קיום מצוה ממש בהנך מצוות, וחיליה מהוכחת ר"ת (בתוס' קדושין לא) שמברכות ממה דאמר רב יוסף בתחילה עבידנא יומא טבא למאן דאמר לי הלכה כר' יהודה דסומא פטור מן המצוות, דלא מפקידנא ועבידנא [עד דשמע להא דר' חנינא גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, ואז אמר שיעשה יומא טבא למאן דא"ל אין הלכה כר' יהודה], ואי נימא שכל מי שאינו מצווה אינו מברך, לשמחה מה זו עושה הלא מפסיד ברכות המצוות כולן. והשתא, אי נימא דלר"ת אין קיום מצוה בנשים [אלא דהתירו להן לברך כדי לעשות להן נחת רוח וכדלהלן], אכתי מה מקום ליומא טבא, סו"ס אין שם מעשה מצוה כלל - אלא מוכח דלר"ת הוי מצוה גמורה.

א בפ"ק דקדושין (לד. לה.) ילפינן שאשה פטורה ממצוות עשה שהזמן גרמן מהא דפטורות מתפלין, ומדהוקשה כל התורה לתפלין דכתיב בהו 'והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך'. ופליגי רבוותא אם הנשים מברכות על מ"ע שהז"ג כשבאות לקיימן; שיטת הרמב"ם (ציצת ג"ט; סוכה ויג) שאינן רשאיות לברך, וכן פסק בשלחן ערוך (או"ח יז, תקפטו). ושיטת ר"ת (הובאה בתוס' קדושין לא. עירובין צו. ור"ה לג. ובש"ד) שמברכות, וכ"פ הרמ"א (או"ח שם). וכתב ר"ת דקיי"ל כר' יוסי לגבי ר"מ ור' יהודה דסבירא ליה (בהגיגה טז: ועירובין שם) נשים סומכות רשות, ועוד דמעשה רב כוותיה, דמיכל בת שאול היתה מנחת תפלין ולא מיחו בה חכמים, ואשתו של יונה הנביא היתה עולה לרגל, וגם עובדא דעגל של שלמים שהביאוהו לעזרת נשים וסמכו עליו. ומוכח דלר' יוסי שפיר גם לברך שאל"כ אמאי לר' יהודה ור"מ מיחו חכמים בידן אם לא בירכו. [והרמב"ן (קדושין שם) דחה הראיה דלעולם מיירי בלא ברכה, והא דר"מ ור"י אסרי היינו מפני טעמים מסויימים באותן מצוות, כגון בסמיכה משום דהוי כמשתמש בקדשים ובשופר משום תקיעה ביו"ט שלא לצורך, ותפלין משום דבעו דעת נקיה וגוף נקי].

והנה הרמב"ן וסיעתו (בקדושין לא), הגם שדחו ראיות ר"ת הסכימו לדבריו בסברא דשפיר מברכות, וביארו שהרי האנשים נצטוו בהן וגם הנשים בכלל המצוה שהרי נוטלות עליה שכן כדמשמע מדאמרינן (שם) גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה - הרי שגם זה שאינו מצווה מקבל שכר. והגרא"ו (שם) עמד לבאר דבריהם, דמשמע דלא סגי במה שנוטלות שכר כאינו מצווה ועושה אלא הוסיפו שגם האנשים נצטוו, ומה טעם הוא זה, ומהו פשר הרכבת הטעמים דאנשים נצטוו וגם הנשים נוטלות שכר כאינו מצווה³.

ופירש עפ"י דהראב"ד בפירושו לתו"כ (ריש ויקרא, ב) שנקט לעיקר דלר' יוסי רשות לנשים לסמוך סמיכה גמורה בכל כחן [ומה שאמרו בחגיגה (טז): שאין סומכות אלא באקופי ידא, פירש הראב"ד דמיירי התם בקרבן שאינו שלהן. וכ"ה במאירי שם] ואין בכך איסור עבודה בקדשים דכשמקיימות המצוה הריהי מצוה גמורה ובכחה לדחות איסור, 'שכך ניתנה (המצוה) בתורה לאנשים חובה ולנשים רשות, הנשים דומיא דאנשים לכל מ"ע שהז"ג, אע"פ שיש בו איסור תורה כגון ציצית של תכלת לנשים'. הרי שמבואר בראב"ד שנקט דלר' יוסי אשה המקיימת מצוה חשיבא מצוה גמורה ממש כמו אצל האנשים ואיכא בה דין עשה דוחה ל"ת לדחות כלאים בציצית. וא"כ זו כוונת הר"ן שנימק שהאנשים נצטוו בה וגם הנשים נוטלות עליה שכן, כלומר שקיום המצוה שייך בעצם אצל כולם אלא שאצל האנשים חובה ואצל הנשים רשות, ועל כן שפיר דמי לברך עליה. **ואמנם** כדבריו מפורש בלשון הרמב"ן [הגרא"ו הביא רק דברי הר"ן וכפה"ז לא היו לפניו חדושי הרמב"ן] שנקט כלשון הראב"ד: 'והקב"ה צוה במצוה זו לאנשים חובה לנשים רשות'. וכ"כ כתב שם: 'רשות דמצוה היא', ולשון זו ממש כתב

א נראה מדברי הרמב"ן והריטב"א והר"ן שלא הזכירו ענין חיוב הנשים אלא כשדנו על אמירת 'צווננו' - דהוא עוד נידון בפני עצמו כמו שיבואר להלן בפנים - דהיאך יתכן לומר כן למי שלא נצטוו, ורק מפני שהאנשים נצטוו וגם להן יש קיום מצוה יכולות להכליל עצמן עמהם.

ב וע' בזה עוד בשיעור קעג, א.

מעשה מצוה שראוי לברך עליו, ונידון נוסף האם שייך לומר 'וציונו' למי שאינו מצווה, ועל כך תירצו דהואיל והאנשים נצטוו שייך שפיר לנשים להכליל עצמן בציווי האנשים וקאי 'וציונו' על הכלל. וא"כ מטעם זה נמי אין שייך לומר 'וציונו' באכילת מצה בשאר הימים, שאין שם כלל מי שמצווה.

וְלִבְאֹרְהָ יֵשׁ לַתְּמוּהָ לְפִי־וְ שֶׁהָרִי מְצִינֵנו לְבַעַה־מ (סוף פסחים) שהקשה קושיא זו, אמאי לא מברכינן על מצה כל שבעה. ולכאור' נקט כהחזקוני שאכילת מצה כל שבעה מצוה אעפ"י שלא חובה, ועל כן הקשה מדוע אין מברכינן. אך הלא נתבאר היטב שאין מקום לברך כל שבעה, לא מצד המעשה, שאינו חפצא דמצוה גמורה כיון שאין מי שמצווה בדבר, ולא מצד לשון הברכה דליכא למימר 'וציונו' - וא"כ אין מובנת קושיית בעה"מ.

אך לכשנתבונן נראה דלא הרי שיטת בעה"מ כשיטת החזקוני, דהא הקשה מאי שנא מצה מסוכה שמברכים עליה כל שבעה, ולכאור' זה תימא הלא התם מצוה חיובית היא לקבוע דירתו בסוכה כל שבעה [אלא שאין חיוב אכילה רק בלילה ראשון, שכמו בביתו אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל ה"נ בסוכה, אבל עיקר החיוב לישיב בסוכה הוא כל שבעת הימים, והארכנו בזה במק"א¹]. ואינה ענין לגדר מצה כל שבעה להבנת החזקוני. ועל כרחק כוונת בעה"מ שתפס שאף במצה היא מצוה בחיוב כל שבעה, דאמרה תורה כל שבעת הימים יהא פתך מצה, כלומר אם באת לאכול פת - אכול מצה [וכמו בסוכה - תהא הסוכה ביתך, ואם באת לישיב בבית שב בסוכה]. ולפי"ז אדם האוכל חמץ בפסח, מלבד שעבר בלאו דחמץ ביטל ג"כ עשה דאכילת מצה. וכן ביאר האבנ"ז (או"ח שזע) בדברי בעה"מ, ועפי"ז פלפל בדין אכילת מצה עשירה בפסח, שיש לודן לאסור משום מצות 'שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני'. ואכ"מ. ומצינו סימוכין לדעה זו באחרונים, דהנה כתב הגרעק"א (בפסחים מג) עפ"י הסוגיא במנחות (נג), וכן נקט להלכה במשכנו"י (או"ח קלו) שהאוכל בפסח שיאור דאינו לא חמץ ולא מצה, עובר בעשה דשבעת ימים מצות תאכלו. [וכעין הבחנה זו במצה כל שבעה בין שיטת החזקוני לשיטת בעה"מ, כך החילוק בין ציצית דנשי להראב"ד דאיכא קיום מצוה הדוחה לאו אך בלא חיוב ובין ציצית דגברי שהוא חיוב על תנאי, שכשבא ללבוש בגד בן ד' כנפות חייב ללבוש בגד מצוייץ, דלא כנשי דאינן חייבות אלא שאם עשו כן קיימו מצוה. אלא דבנשים בציצית איכא עכ"פ קיום מצוה גמורה ולכן יכולות לברך, ואילו במצה כל שבעה הוא רק בגדר קיום הענין הכתוב בפסוק].

ג ונראה להוכיח שאף כי כן היא שיטת הראב"ד והרמב"ן ודעימייהו, שנשים העושות מ"ע שהז"ג מקיימות בזה מצוה

ה שיעור פב

1 וע' גם בקר"א מנחות נב סע"ב. ובוה מדויק לשון רש"י בביצה (כא). שהרשות בשבעת הימים לאכול שאר דברים בלא לאכול לחם, ולאיהו צורך האריך בזה, והול"ל שהרשות שלא לאכול מצה, מה לי אם אוכל שאר דברים אם לאו - אלא דיוק לשונו מורה קצת שכשאוכל לחם מצוותו במצה. (וע"ע רשב"א יבמות מ. שהחלוט אינו 'חמץ' בורו ואינו 'מצה' ברוה. ו"ל). ולפי"ז יש לודן לחייב מצה שמורה בכל ימי הפסח, וע' מ"מ חמץ ומצה ה, ט ומשנ"ב ובאה"ל תנגד, ובשו"ת משיב דבר ח"ב סוס"י עז. ואולם י"ל שלפי תירוץ בעה"מ דשאני מצה שיכול שלא לאכול פת כלל משא"כ סוכה שחייב לישן, הדר ביה מעיקר הסברה ונקט שאין המצה מצוה מחויבת כלל אלא רשות ממש. תדע, שאל"כ מה טעם הוא זה דמצי שלא לאכול, הלא גם ציצית ושחיתו יכול שלא להתחייב לעולם ומ"מ שכבא ללבוש או לשחוט מברך.

אכן יש לודן בהוכחה זו, דהא בעיקר המימרא דר' חנינא דגדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה פירשו התוס' משום דהמצווה מצטער ודואג טפי ממי שאינו מצווה. ואילו הריטב"א הביא בשם הרמב"ן דלהכי גדול המצווה, כי המצווה קיים גזירת המלך ולפיכך שכרו הרבה יותר מזה שלא קיים מצות המלך, ומ"מ אף הוא ראוי לקבל שכר שהרי מטוב לבב וחסידות הכניס עצמו לעשות מצות השי"ת. ויש לשאול, הלא שיטת הרמב"ן והריטב"א שאף לנשים יש תורת 'מצוה' הגם שאינן מצוות וכנ"ל. ועל כרחק לומר דמ"מ גדול טפי זה שנצטוה שהרי עיקר רצון התורה שיעשה זה המצווה את המצווה. וא"כ התוס' שלא נקטו טעם זה והוצרכו טעם אחר, לא חששו לנימוק זה מאיזה טעם שיהא [ויש לבאר שהתוס' פירשו 'גדול' מבחינת השכר הגמולי, שע"ז בא הטעם דהמצווה מתאמץ ומוטרד יותר, ואילו סברת הרמב"ן מבארת מבחינת השכר הטבעי שיש במצוה (כפי שביאר הרמח"ל, וכן האריך בנפח"ח א), שלמצווה יש קיום 'מצוה' בשלמות משא"כ לשאינו מצווה], וא"כ אין ראיה שנקטו דאיכא קיום 'מצוה' בנשים, דלעולם י"ל דליכא ומ"מ הנידון מי גדול מתפרש לשיטתייהו בפן השכר הגמולי, אם העושה מנדבת לבו גדול יותר או אדרבה העושה מכורח חיובו גדול מפני שלבו טורדו².

ב והנה הגרא"ו (שם) דימה גדר קיום המצווה לנשים להא דכתב בפירוש החזקוני (פר' בא. וכ"ה במעשה רב בשם הגר"א) שאכילת מצות כל שבעת הימים יש בה קיום הכתוב 'שבעת ימים תאכל מצות' הגם שאין חובה באכילתה אלא בלילה ראשון כדרז"ל. ופירש הגרא"ו שהוא גדר 'מצוה קיומית' בלא חיוב, וכנשים המקיימות מצות עשה שהז"ג לדעת הראב"ד והרמב"ן הנ"ל. ותמה לפי"ז אמאי לא מברכינן על מצה כל שבעה כשם שהנשים מברכות על מ"ע שהז"ג להנך שיטות.

וית' לתמוה על קושייתו שהרי לפי מה שביאר בעצמו נראה דלכ"מ, דדוקא משום שהאנשים חייבים במצוות אלו הרי יש כאן 'חפצא דמצוה' הלכך אף הנשים כשעושות אותן איכא קיום 'מצוה' כמו האנשים [רק שלהם חובה ולהן רשות], משא"כ מצה בשאר הימים שאין אדם בעולם שמצווה בה, אין בה חפצא דמצוה, שאין שייך שם 'מצוה' אלא בדבר שיש בו 'ציווי' [ודוק בלשון החזקוני שלא כתב דמצוה היא רק 'קיום הפסוק זה של שבעת ימים']. הלכך אין מקום לברך על מצה כל שבעה, דאין זו 'מצוה' אלא קיום ענין הכתוב בפסוק³.

וכעין הבחנה זו י"ל באופן נוסף, דמכפילות לשון הרמב"ן והר"ן מבואר שיש כאן שני נידונים, נידון אחד אם יש כאן

ג גם י"ל דהתנ' באו לפרש אף במצוות שכליות שעשייתן מצד עצמה טובה היא לאדם ולעולם (כמוש"כ השיטמ"ק בב"ק פד דמיירי במצוות שכליות) ובהן מסתבר דאיכא מעלת המצוה אף בני שאינו מצווה.

ד הנה הגרא"ו העתיק מתוס' ריב"א בשם החזקוני, וז"ל: 'שמקבלים שכר עליהם בעשייתן ואין מקבלין עליהן עונש כשאין עושין אותה', ונקט הגרא"ו דמצוה היא, וכמקובל בשם הגר"א. וע' פסחים כח: א"ל ר"ש.. בשעה שישנו בקום אכול מצה ישנו בבל תאכל חמץ' - משמע דכל הפסח הוא בכלל 'קום אכול מצה' וע"ש בפנ"י. [ובלשון החזקוני לפינוי הלשון ויש לך דברים שאין מקבלין שכר בעשייתן ולא עונש כשאין עושין אותן, כגון מצה מליל ראשון ואילך'. וזה מורה דליכא כלל מצוה (וענין 'קיום הפסוק' שכתב, י"ל שיש באכילת המצה ענין דאורייתא הגם דליכא מצוה וכדרך שכתב הגר"ח שהתפילה ענינה דאורייתא אף להרמב"ן דאין מצוותה מדאורייתא בכל יום), אך כנראה זו ט"ס והעיקר כמו שהביא הגרא"ו מהריב"א]. ונראה שלפי הבנתו דאיכא מצוה, סבר להשוות הכללת האישית בהכללת הזמנים, וכמו דאמרינן שהמיעוט דנשים מנעם רק מחיוב אבל בעיקר המצוה נכללות עם האנשים, כך המיעוט דשאר הימים מנעם רק החיוב אבל לעולם איכא מצוה בתורת רשות בכל הימים, וכי"ב משמע בתוס' (חולין קי:) שיש קיום מצוה בטלית שאולה הגם שאינה מחויבת, שכתבו דהמברך לא הפסיד.

ביוהכ"פ^ט. ואולם בפשטא דמלתא אין בזה קיום המצוה] - ומ' שנקטו דאף בדליכא קיום מצוה מברכות.

אך האמת תורה דרכה, דבספר הישר (בתשובות, סד, ה, סה, ד) מבאר ר"ת שיטתו בתשובתו להר' אפרים, דנשים מברכות אמ"ע שהז"ג הגם שהיא ברכה לבטלה, דהואיל ואיסור ברכה לבטלה מדרבנן התירו חכמים כדי לעשות נחת רוח לנשים, כדרך שאמרו בגמרא (חגיגה טז) לענין סמיכה שאף שאסור לסמוך על בהמת קדשים אפילו באקופי ידא משום דמחזי כעובד עבודה בקדשים, התירו לנשים לעשות להן נח"ר. הרי מבואר שר"ת עצמו ס"ל דאין בקיומן מצוה ממש אלא שהתירו להן לברך משום נח"ר לנשים. וכ"מ בתוס' בעירובין צו ועוד [ולשון 'ברכה שאינה צריכה' שנקטו הראשונים היינו ברכה לבטלה, דבלשון הראשונים חדא היא]. וכן מפורש בשו"ת ראב"ן (פז) להדיא שנקט שאין בזה קיום מצוה אלא דהתירו ברכה לבטלה משום נח"ר לנשים, כשם שהתירו איסור דרבנן דסמיכה באקופי ידא.

ובראבי"ה (תקצו) למדנו השלמת הדברים, שפירש דכיון שיש במעשה זה 'קצת מצוה' וקיבול שכר גם לשאינו מצווה ועושה 'דאית ביה קיום מצות רצון היוצר', לכן ראוי לברך על כך. והיינו משום דסו"ס משום עשיית נח"ר לנשים לא היו מתירים לומר ברכה בכדי, אך כיון שיש במעשה זה קצת מצוה על כן התירו להן לברך^ט. הרי מבואר דלר"ת [וכפי שנקטו בעלי התוס' בשיטתו] אין בקיום הנשים מצוה גמורה אלא ענין וקצת מצוה, והתירו להן בהתר מיוחד לברך משום נח"ר [אבל אילו ברכה לבטלה מדאורייתא, לא היו מתירים. וכן לדחות איסורין דאורייתא, כגון סמיכה בכל כחן או כלאים בציצת - פשיטא שלא הותר]. ובוזה מתבארים דברי התוס' הנ"ל שהשוו נשים בציצית לטלית שאולה וללבישת לילה.^י

ובן מוכח מדברי ר"א ממיץ תלמיד ר"ת (בספר יראים תיט) שכתב שאף כי הלכה כר' יוסי שנשים סומכות רשות ועל כן מותר לנשים לתקוע בשופר בר"ה, אבל לאיש אסור לתקוע בשבילן, דאין אומרים לו חטא כדי שיזכר הן - הרי להדיא דאיכא איסור דרבנן שהותר מטעמא דעשיית נח"ר, לפי שאין זו תקיעה של מצוה בעצם. ואילו להראב"ד ודעימיה הלא יש בזה מצוה גמורה וליכא איסורא כלל.

ואף הרא"ש (בר"ה לג) שהצדיק שיטת הראבי"ה שהתירו גם לאיש לתקוע בשביל האשה (וכ"פ הרמ"א תקפטו, ו) ודלא כהעיסור והיראים, נימק דבריו דלא יגרע זה מהא דאמרין דמתעסקין עם התינוקות בתקיעה כדי ללמדן, ולא גרע תקיעה

ט ע' שיעור א.ד.

י לכאן יש מקום לדחות דס"ל דאף שיש קיום מצוה ממש, כל היכי דאין הברכה מחויבת [אם מטעם דהמצוה אינה מחויבת, אם מטעם דמצות הברכה גופא הזמן גרמה והיא רשות] והיא בכלל איסור ברכה שא"צ, שאין בברכה אלא חובה או איסור [וכי היכי דס"ל להרשב"א הרי"ן כפי שיבואר בפנים להלן], ורק משום נח"ר לנשים התירו ברכה לבטלה דרבנן. והדמיון לסמיכה באקופי ידא אינו לומר דהתירו איסור אף בדליכא קיום מצוה, רק שהתירו איסור דרבנן משום נח"ר, ולעולם י"ל דאיכא מצוה. ואם נימא כפי האמור בפנים דלר"ת ליכא מצוה ממש, יצא לכאן דאף בסמיכה באקופי מברכות הנשים והוה דבר מחודש דהא קאמרין דאינה סמיכה כלל, וגם האנשים בכה"ג אינם מברכים. וע' צע.

יא ומוכן גם שמברכות 'שהחינו' על שופר ולולב, דסו"ס יש להן להודות על שהגיעו לקיים מצוה זו [וגם להרמב"ם י"א שמברכות שהחינו (ע' רבנו מנוח לולב ז, ט). והרבה חולקים (ע' במבוא לספר הליכות ביתה, כא). ויש להעיר שבסמ"ג (עשין מב) משמע שלא דחה שיטת ר"ת אלא משום אמירת 'ציוניו', ויתכן לדעתו שמברכות 'שהחינו' וכד'.

יב אכן בראבי"ה לא מוזכר התר ברכה משום נח"ר, ומאידך בראב"ן ובספר הישר אין מוזכר 'קיום מצות רצון היוצר', וי"ל דלהראבי"ה איכא שם 'מצוה' אף אם רשות, והתר גמור הוא לברך אם לא משום נח"ר, ולהראב"ן ליכא מצוה אלא התירו איסור דרבנן לעשות נח"ר לנשים.

גמורה, אבל ר"ת - כפי דבריו בספר הישר וכנראה מבעלי התוס' שהביאוהו - לא נקט כן, והרמב"ן וסיעתו הסכימו לדינא דר"ת מטעמא דנפשייהו ולא מטעמיה דידה. דהנה התוס' (מנחות מ סע"ב חולין קי): הביאו שיטת ר"ת דכלאים בציצית הותרה ולא דחויה כשאר עשה הדוחה ל"ת, שעל כן אף כשאין מקיים המצוה שרי, כגון בלילה או בגד שאול או בנשים - הרי הווה נשים בציצית ללילה ולטלית שאולה ומשמע דלא כהבנת הראב"ד בשיטה זו דאיכא קיום גמור בנשים הדוחה לאו, דדוקא משום שכלאים בציצית התר גמור שרי להן, ודומיא דשאול ודלילה דליכא מצוה כלל.

אך אי משום הא יש מקום לדחות דס"ל לר"ת דאף דאיכא קיום עשה אין בכחו לדחות ל"ת כיון שאם לא יטיל ציצית לא יבטל חיובו, והלא באשה ליכא ביטול עשה. ובוזה הוא דפליגי, דלהראב"ד 'קיום' העשה דוחה אף בגוונא דליכא ביטול אם לא יקיים, ולר"ת 'ביטול' העשה הוא הדוחה. וכבר חקרו בזה האחרונים והוכיחו לכאן ולכאן [ע' קובץ הערות יבמות שהוכיח מהא דעשה דיבום דוחה מדאורייתא חיבי לאוין משום דחליצה במקום יבום לאו מצוה היא (יבמות כ), והכא ליכא ביטול עשה דיבום אם יחלוץ, אלא שקיום המצוה דיבום יחסר. ובחדושי רעק"א בשו"ע (או"ח יא) מ' דביטול העשה דוחה. וע' דברי יחזקאל כח. והארכנו במק"א].

אמנם נראה להוכיח כן מהתוס' בחולין (קי): שדנו אם הלושב טלית שאולה יכול לברך, וצדדו להשוות לנשים שמברכות לר"ת. והרי להראב"ד והרמב"ן ודעימיהו אין מקום להשוות, דבנשים איכא מצוה גמורה משא"כ בבגד שאול שבפשטו אין בו קיום מצוה כלל^י. וגם ראייה זו יש מקום לדחות ולומר שחילוק זה גופא הוא דחיית התוס' שם.

ואולם יש להוכיח מהתו' בברכות (יד). שהביאו שיטת ר"ת שמברכים על מנהג, כגון הלל בר"ח שאינו אלא מנהג (כתענית כח:), ודלא כהרמב"ם (סוף הל' ברכות) שאין מברכים [ופסק השו"ע כהרמב"ם והרמ"א כר"ת]. וכתבו התוס' שיש שהיו רוצים לומר דיחיד הקורא אינו מברך [דלא נהגו אלא בציבור] ומיהו השר מקוצי היה אומר שאין זו ברכה לבטלה, דומיא דנשים במ"ע שהז"ג. והרי להראב"ד והרמב"ן אין להשוות כלל, דבנשים איכא קיום מצוה ממש ואילו הכא ליכא כלל חפצא דמצוה רק מנהג, וביחיד לא היה המנהג אלא בציבור, א"כ מה מקום לדמות לנשים. ועל כרחק שנקטו בעלי התוס' באור אחר בשיטת ר"ת.

ואכן התוס' בחגיגה (טז): ובכ"מ נקטו שהנשים סומכות רק באקופי ידא אף בקרבן שלהן, דלא כהראב"ד. ויש להקשות לפי"ז היאך הוכיחו משם כר"ת דלר' יוסי נשים מברכות, והלא התם לאו סמיכה היא כלל [וכלשון הגמרא שם. ואמנם יש להעיר מתוס' זבחים לג. שיש קיום סמיכה אף באקופי, וע"ע מקד"ד דאיכא סמיכה שאינה בכל כחו, בוידוי ראשון של כה"ג

ז שיעור קנו. ונראה דאף אם ננקט כר"ת דחיי רק היכא דאיכא ביטול, י"ל דביבום איכא ביטול, בכך שלא ייבם כפי מצוותו לכתחילה, הגם דרשאי לבטל, משא"כ בנשים דליכא ביטול עשה כלל, דמעיקרא פטורות.

ח אלא אם נפרש שהכוונה ללמוד מהתם דאף בלילה ובשאול איכא קיום מצוה הגם שאין חיוב, וכנ"ל בהערה בבאור קושית הגרא"ו.

אכתי לא דמי להכא דהברכה אינה אלא משום מנהגא ובציבור נהגו ולא ביחיד, וגם לא שייך טעמא דאמרינן בנשים שהתירו כדי לעשות להן נח"ר. ויובן עפ"י הגרי"ו (הל' ברכות) בבאור פלוגתת הרמב"ם (סוף הל' ברכות; חנוכה ג, ז) ור"ת אם מברכים על מנהג אם לאו, דלהרמב"ם אין מברכין וכדאמרינן (בסוכה מד) גבי נטילת ערבה דלמ"ד מנהג נביאים אין מברכין, ולר"ת מברכין והוכיח כן מדמברכין ביו"ט שני כל הברכות שבי"ט הגם שאינו אלא ממנהגא (כדאמרינן בביצה ד: 'הזהרו במנהג אבותיכם'). והר"ן בסוכה דחה ההוכחה, דיו"ט שני תקנת חכמים היא ולא מנהגא. וכתב הגרי"ו דאין לתרץ כן בשיטת הרמב"ם דהא קרי ליה (בהל' יו"ט אכא, ויד ובהל' ת"ת ויד) ליו"ט שני 'מנהג'. [ויש להעיר מלשונות הרמב"ם האחרים (בהל' יו"ט שם אכא ובהל' קדה"ח ה, ה, ו) ד'מדברי סופרים' הוא, ומשמע שהיא תקנת חכמים. וכבר עמד בזה הגרי"ו בערכין (י). ונראה שרמזו בספרו לתרץ זאת, שהיתה התקנה לעשות יו"ט שני בתורת 'מנהג', כלומר גדר התקנה היתה להמשיך מנהג האבות ולא בתורת מצוה דרבנן].

וּפְרִישׁ הגרי"ו, דהנה להרמב"ם (ממרים א, ב ובהקדמתו לספר היד) איכא לאו ד'לא תסור' אף על המנהגות [שהנהיגו חכמים לכלל ישראל], וא"כ על כרחך שלשיטתו הטעם שאין מברכים על מנהג אינו כדכתב רש"י (בסוכה מד). שאין יכול לומר 'וציוונו', דהא מצווים אנו מהתורה לקיים המנהגות - אלא על כרחך ס"ל דלא נתקנה ברכת המצוות אלא על חפצא ד'מצוה' ולא על מעשה של 'מנהג' [וילה"ע מלשון רש"י שם בע"ב דנטילת ערבה מנהג נביאים היא 'הלכך אינה צריכה ברכה' ומשמע דנחית גם לטעמא דאין זה מעשה הטעון ברכה מלבד החסרון בנוסח הברכה], וא"כ י"ל דשאני יו"ט שני של גלויות, שאף כי תוקף החיוב הוא בתורת מנהג, אבל תוכן המנהג הוא לעשות בו את כל המצוות הנוהגות בראשון, וא"כ סוף דבר שם 'מעשה מצוה' יש על כל מעשה ומעשה, ושייכא שפיר 'ברכת המצוות' על אותם המעשים, ולא דמי להלל בר"ח ולערבה שכל ענינם 'מעשה מנהג' ולא 'מעשה מצוה'.

וּבִזָּה יש ליישב קושית הריעב"ץ (במור וקציעה. וע' חכ"צ פז) על מה שפסק השו"ע לברך על הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת, והלא הדלקה זו יסודה במנהג והרי דעת השו"ע כהרמב"ם שאין מברכין על מנהג [ויישב שברכת נר חנוכה היא חלק ממצוות ההדלקה. ונתבאר במק"א]. אך להאמור י"ל עפ"י הריב"ש בטעם ההדלקה בביהכ"נ שהואיל ומעיקר הדין צריך להדליק בחוץ אך נהגו מפני הסכנה להדליק בפנים, לכן הנהיגו להדליק בביהכ"נ לפרסם לכל וגם מפני האורחים שאין להם בית. הרי לדבריו מנהג ההדלקה בבית הכנסת ענינו לקיים המצוה דהדלקת נר חנוכה באופן הזה, וא"כ מודה השו"ע בזה שיש לברך עליו, כי תוכן המנהג הוא בהרחבת מעשה המצוה גופא.

והנה ר"ת חילק בין מנהג דנטילת ערבה לקריאת הלל בר"ח, דערבה טלטול בעלמא הוא ול"ד להלל בר"ח דסו"ס יש

יז כיו"ב יישבו קושית החת"ס (ביו"ד קצט) בסתירת דברי הרא"ש שפסק דאין לברך על טבילת עיניה"כ כי יסודה במנהג, ואילו על הדלקת נר יוה"כ כתב לברך. אך י"ל דגדר המנהג הוא לקיים מצוות הדלקת הנר דשבת ויו"ט אף ביוה"כ.
וי"ל שזו מונת התורה (בסוכה מד) שכל דבר שהוא חובה במקום אחד ונהגו להוסיף עליו מברכין על אותו מנהג, כגון הפטרה שנהגת שחרית חובה והוסיפו לנהוג גם במנחה (כבשבת כד), משא"כ מקום שנהגים לקרוא מגילת אנטיוכוס בחנוכה אין ראוי לברך עליה מפני שאין שורש חובה כלל. [וצ"ל להרמב"ם דהלל בר"ח שאני שלא נהגו בהרחבת קריאת הלל בעלמא דהא מדגלי דלוגי, אלא הנהגת חדשה היא].

לנשים לשם מצוה מתינוקות שלא הגיעו לחינוך דמ"מ אין למנוע מלהתעסק עמן בתקיעה. הרי גם מדבריו מוכח שאין כאן מצוה בעצם, דהא משה לתקיעה עם תינוקות שלא הגיעו לגיל חינוך, ורק שהתירו רז"ל התקיעה דאיכא שום צורך וענין.²¹

והנה לר"ת דנשים מברכות, פשט לשון הראשונים והפוסקים מורה דאין חיבות לברך אלא רשאות. ואולם בספר הפרדס לתלמיד הרשב"א כתב שחיבות לברך. ונראה דאתיא רק לפי שיטת רבו הרשב"א [כהראב"ד והרמב"ן] שיש בקיומה מעשה מצוה גמור, אבל לר"ת בספר הישר שבעצם היתה זו ברכה לבטלה אלא שהתירו כדי לעשות נח"ר לנשים, אין סברא שיחייבו לברך. ואמנם גם להרשב"א יש בדבר חידוש, דלכאורה נראה דסו"ס הלא אין מחויבות במצוה ומדוע יתחייבו בברכה. אך נראה בזה עפ"י יסוד האחרונים שדין ברכת המצוות שתקנו חכמים אינו רק חיוב בפנ"ע המוטל על הגברא אלא הוא מטכסיס קיום המצוה, שתקנו חכמים שכך תיעשה המצוה - בברכה, וכאילו הברכה חלק ממעשה המצוה, אשר על כן מובן שאם רצונה לקיים המצוה, יש לה לקיימה כצורתה הראויה, באמירת ברכה לפני"ה. ויוטעם הדבר עפ"י דהריטב"א (בפסחים ז:): שלכך תקנו לברך על המצוות עובר לעשייתן, כדי שיתקדש תחילה בברכה ויגלה ויודיע שהוא עושה אותה מפני מצות השי"ת [ויעו"ש טעם נוסף].

וּזְכָר הזכרנו במק"א²⁰ כמה הוכחות ליסוד זה, הנה חלקן: א) ממש"כ תורא"ש בברכות טו שהברכות אינן מעכבות משום שהן מדרבנן, ומשמע שאילו היו מדאורייתא היו מעכבות במצוה - הרי נראה שהברכה שייכת לאופן קיום המצוה. וע' דבר אברהם (ח"א טז) לענין ברכת התורה. ב) מהא דאילם לא יתרום כי אינו יכול לברך. והלא גם אם יתרום אחר במקומו יפסיד הברכה - אלא מוכח שהמצוה גופא מחייבת שלא תיעשה בלא ברכה²⁰. ג) מכך שבוידוי מעשרות מתודה שבירך על הפרשה (כמבואר במשנה סוף מעש"ש) - הרי שאין זו עבירה צדדית אם החסיר הברכה אלא חסרון במצות המעשרות עצמן. ד) תוס' ב"ק (צא:): דהחוטף מחברו מצוה עם ברכה - כחד חשיבי ואינו חייב אלא כחוטף מצוה אחת].

◆◆◆ **והנה** ולפי"ז נבאר דברי השר מקוצי הנ"ל שהשוה יחיד הקורא את ההלל לנשים במ"ע שהז"ג, שאף שביארנו דלר"ת לאו מצוה ממש קעבדי ואעפ"כ מברכות, מ"מ

יג ובהו יש ליישב מש"כ בשמ"ק ב"ק פז. ממהר"כ כ"צ בשם רבנו תם, דהא ד'דולד המצווה' היינו דוקא בדברים שאם לא נכתבו ראויין להכתב כגון שבע מצוות דבני נח. ומשמע לכאן דבשאר כל המצוות אין מי-שאינו מצוה נוטל שכר. הרי דלר"ת אין בזה קיום מצוה ומ"מ מברכות.

יד וכ"מ לשון המאירי (בקדושין לא). 'אם בא מי שאינו מצוה לעשותם יש מי שאומר שצריך לברך עליהם אחר שהוא בכלל הדת כגון נשים.' וכ"ה בבנימין זאב (רמה) ממחז"ו בשם ר"י הלוי, שאף שהרשות בידין שלא לעשות המצוה, אם באו לקיימה לא סגי בלא ברכה. (וע' ברא"מ על הסמ"ג עשין מב - לבדוק).

ובדומה לזה כתב בהג"מ חנוכה (פ"ג אות ה) בשם ר"ח שאפילו יחיד הקורא את ההלל צריך לברך עליו. וכן משמע בפוסקים (תכב, ב) דלמנהג אשכנז יש לברך על ההלל ואפילו יחיד. וכ"מ בתוס' ברכין י: בשם ר"ת. ויעו"ש שהשוה זאת לנשים שמברכות [אך נראה שאי"ז תואם עם הראב"ן והיראים והשמ"ק הנ"ל בשם ר"ת, דהא לא מציינו שהתירו כלום משום נח"ד לאנשים]. ולפי"ז נראה שאף לר"ת הנשים מברכות לכתחילה, שהואיל ויש קצת מצוה וגם נהגו על עצמן כחובה [ע' מג"א תפס סק"א דהאידינא קיבלו עלייהו נשים לספח"ע חובה הגם שהיא מ"ע שהז"ג. וז"ל הגרש"א (מובא בהל"ש תשרי פ"א הערה 37) על"ז ראינו גם אשה בירושלם ת"ו שתטעם אפילו מים קודם נטילת לולב] - יש לברך. [ולפי"ז חלקן הקטנות בברכה על לולב, למנהג אשכנז].

טו בשיעור עג,ה.

טז אך מזה לא מוכח שהברכה מטכסיס המצוה רק שהגברא מחויב שלא תיעשה המצוה בלא ברכה תחילה.

הביאו הטענה דהויא ברכה לבטלה, ותיצרו דאין איסורה אלא מדרבנן ולא גזרו בנשים. הרי שנקטו שאף כי יש אצלן קיום מצוה אך כיון שאינן מחויבות בה הויא ברכה לבטלה, דכל ברכה שאינה מחויבת בכלל לבטלה היא. [ובזה נראה דלא ס"ל כהרמב"ן שלא הקשה מברכה לבטלה, דס"ל דכיון דאיכא מצוה גמורה שפיר שייכא בה ברכה].

ז והנה לשון הרשב"א הנ"ל בעירובין (צו) 'דקולא היא שהקלה התורה אצל הנשים למפטרם מן המצוות שהזמן גרמא'. ואף שהוא פטור גמור מעיקר הדין, אך נראה שכוונתו בזה למה שכתבו כמה ראשונים בטעמא דהתורה פטרה הנשים מפני שמשועבדות לבעליהן [וי"א שזהו גם הטעם שהשווה העבד לפטור ממ"ע שהז"ג], כ"כ האבודרהם (שער הברכות ג) וכלבו (מילה עג) וכבר נמצא כן בחדושי המאירי לעירובין (כו). וע"ש שנתן טעמים על היוצאים מן הכלל: מצה שמחה והקהל). וכ"ה ברבנו מנוח (מצה ז, ח) ועוד. וזו כוונתו במש"כ 'קולא שהקילה תורה' לומר שבעצם המצוות שייכות אף בהן אלא שמצד שעבודן לבעליהן נפטרו. ואף שברור שגם הנשים הפנויות פטרתן תורה, אך טעמם נאמר על הרוב ואולם לא פליג רחמנא ופטור את כל הנשים גם כשאין הטעם הזה נמצא בפועל.

אבן יש לדון דאיכא נפקותא בטעם זה, במה שחידש הפנ"י (בביצה ל) שנשים חייבות במצוות עשה שהז"ג שהן ב'שב ואל תעשה' כגון מצוות שביטה בתוספת שבת דליכא אלא עשה. והצ"ח (שם) הקשה מהא דבעינן ריבוי (בסוכה כח) שנשים חייבות בתוספת יוה"כ פ, מוכח דלא"ה היו פטורות. וכן הוכיח רעק"א (בתשו" ח"ג פ"כ). וכן הוכיחו מדהתוס' בקדושין (לד). שאשה פטורה מעשה דשבתון משום מ"ע שהז"ג. אכן הכתב סופר (או"ח נו עה) צדד דתוס' בכתובות (מז). פליגי על התוס' בקדושין שם ודן לתלות זאת בטעם הראשונים הנ"ל, דלפי הטעם האמור י"ל שגדר הפטור הוא רק במצוות שעשייתן מגביל את הזמן דהיינו מצוות בקו"ע בלבד.

ונראה ברור שסוף דבר פטור זה גזה"כ בגדרים מסוימים ואין הטעם משנה לדינא²³, דהנה מצינו כמה סברות באחרונים לחייב נשים במצוות אע"ג שיש להן זמן מסוים ומוגבל, אם אך אינן בגדר זמן גרמן; -

י"א שמצוה שהיא חוזרת לנהוג בכל יום, הגם שזמנה ביום ולא בלילה - נשים חייבות בה. כ"כ הטו"א (בחגיגה טז ומגילה כ) בתירוץ קושית התוס' (בקדושין כט) אמאי צריך קרא למעט אשה ממילת בנה והלא היא מצוה התלויה בזמן [ותורי"ד תירץ שהמצוה מוטלת על האב לדאוג לכך שיהא בנו מהול ולהכין צרכי המילה, וזה נוהג בכל זמן], שהואיל והיא חוזרת מחדש בכל יום ל"ה מצוה שהזמן גרמה, ולא דמי לתפלין דבכל יום היא מצוה חדשה, משא"כ במילה חוזר החיוב הראשון. וכבר איתא לסברא זו בספר הרוקח בתירוץ קושית התוס'. ויש להוסיף לחדד הדברים, שבעצם המצוה קיימת בכל זמן, ביום ובלילה, אלא שבליילה אין אפשרות לקיימה.

כא וע' בחדושי לשבת רפ"ה לענין דין הנשים בשביטת בהמתן.

כב וכמוש"כ הנצי"ב (משיב דבר ח"ה עב) שטעם זה נאמר כדברי אגדה ודרוש ואין לסמוך על זה לדינא.

כאן קריאת הלל. ופירש הגרי"ז שאף לר"ת מברכין רק על מעשה חשוב הראוי לברכה מצד עצמו, ועל כן נטילת ערבה דבלא המנהג לאו כלום היא אלא טלטול בעלמא, אין זה מעשה חשוב מצד עצמו הטעון ברכה, משא"כ קריאת הלל. וכן מבואר בתורא"ש (ברכות יד וסוכה מד) שהדבר תלוי אם המעשה חשוב שראוי לקבוע עליו ברכה אם לאו.

מנתה אפשר להבין דברי השר מקוצי דמדמי יחיד בהלל לנשים במ"ע שהז"ג, כי יסוד שני הנידונים אחד, דכל שהמעשה מצד עצמו חשוב שראוי לקבוע בו ברכה, ואיכא ענין וקצת-מצוה בעשייתו, שפיר דמי לברך עליו²⁴ [ורק בנשים דליכא עלייהו גוונא דחיוב כלל, לולא סברת 'נח"ר' לא היינו מתירים משום ברכה לבטלה, משא"כ בהלל דגברי דאיכא עכ"פ חיובא דמנהגא עלייהו בציבור].

ז עתה נבאר בקצרה שיטות כמה ראשונים: בשיטת הרמב"ם דאין הנשים מברכות י"ל בכמה אופנים: או דאזיל לשיטתו (בספר היד ובתשובה) דברכה לבטלה אסורה מהתורה, וכתבנו אפרים (בספר הישר סה, ד) שחלק על ר"ת מטעם זה. וכן צדד רבנו מנוח (שופר ב). עוד צדד שם שפסק הרמב"ם כרבי יהודה ור"מ שאין סומכות רשות. וכן נקט השעה"מ (שבת יט) עפי"ד הרמב"ם (במע"ק יג, ג) שלא הביא דין סמיכת נשים רשות²⁵. [ואולם השאג"א (קד) מסתפק בזה, דלשון הרמב"ם (ציצית ג, ט) מורה שאשה יכולה לקיים כל מצוות עשה, ומשמע קצת שפסק כר' יוסי]. ולפי מה שהתבאר לעיל הדברים מתאימים גם ברמב"ם לשיטתו דאין מברכים על מנהג, שלשיטתו אין ברכת המצוות אלא על חפצא דמעשה מצוה.

הראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם (ציצית ג, ט) אוסר כלאים בציצית לנשים. ואף שכתב בתו"כ בדעת ר"ת דשרי, י"ל שכוונתו בהשגותיו אליבא דשיטת הרמב"ם דליכא קיום מצוה וכנ"ל. או י"ל בפשוטו עפ"י דבריו בתו"כ שם שלמעשה פסק כר"י ור"מ ודלא כר' יוסי.

בשיטת רש"י, כתבו האו"ז והג"א (סוכה מב) והגהות מיימוניות (ציצית ג) שנשים אינן מברכות על מ"ע שהז"ג. והראה באו"ז שרש"י הולך לשיטתו (סוכה מב). שפירש מה שמותר לאשה לקבל הלולב מיד בעלה, אף כי אינו ראוי לה מ"מ ראוי הוא לאיש - הרי משמע שלעצמה אין קיום מצוה בנטילה. וילה"ק ממה שהביא השעה"מ (מע"ק ג, יג) מרש"י בחולין (פה). שמ' בפשטות שנשים סומכות בכל כחן [והתוס' שם פליגי וסברי דלא שרי אלא באקופי ידיהו]. וצ"ל דהתם אליבא דר' יוסי קאמר אבל להלכה נקט כר"מ ור"י דאינן סומכות רשות הלכך נטילת הנשים לא חשיבא להפקיע דין מוקצה מן הלולב²⁶.

הרשב"א והר"ן (בר"ה), הגם שנקטו שיש קיום מצוה לנשים,

יח ומסתבר דה"ה בצירוף תרויהו, כגון קריאת הלל בר"ח לאשה שלא בציבור.

יט ויש להעיר על מה שכתב שם כן גם בדעת הכלבו שכתב למחות ביד הנשים המניחות תפלין - דהלא מהרמ"א שהביא (לה, ג) דברי הכלבו הגם שפסק דמברכות על מ"ע שהז"ג מוכח שנקט שאין זה טעמו, אלא אף למאי דקיי"ל כר' יוסי יש למחות. והיינו מטעמא דגוף נקי. ואף דר' יוסי גופא לא חייש להכי צ"ל דלאו מדינא דגמרא הוא אלא מחומרא שנהגו. א"נ טעמו מאחר שלא נהגו הנשים כלל בהנחתן הרי זו יוהרא, וכמו שהביא (יז) מהאגור לענין ציצית בנשים.

כ ועוד י"ל שסובר רש"י שאין לברך בלא חיוב [אם מפני דאי"ז מעשה מצוה מחויב או משום דמצות הברכה אינה מחויבת או משום אמירת 'וציונו'], וזה תואם למש"כ בהג"מ (תנוכה ג, ז) שרש"י אין מברכים על מנהג.

גרמה' [והובאו בפרטות במק"א¹⁷]: שיטת הרמב"ן (בקדושין לד - דלא כהרמב"ם תמידין ז) שנשים חייבות בספירת העומר. ופירשו בשם הגר"ח שלכך לא חשיבא מצוה שהזמן גרמה, דהזמן הוא החפצא דמצוה, דהמצוה לספור את הזמן המסוים, הלכך לא דמי לכל מ"ע שהז"ג שהזמן מסיים ומגביל את המצוה. וכע"ז כתב הטור"א (במגילה כ) אודות מצות הבאת ביכורים וקריאה דאינן מצוות שהזמן גרמן, שהמצוה תלויה במציאות זמנית [דהיינו בישול הפירות ושמחה] אבל אין הזמן גורם בעצם את המצוה. ובדומה לזה דנו האחרונים אודות ברכת הלבנה¹⁸. וסברא נוספת כתב הגרי"פ פערלא (במבוא לרס"ג, יב) שמצוה התלויה במצוה אחרת שהיא תלויה בזמן [כגון ספירת העומר בקצירת העומר והנפתו. וכן ביכורים בהבאת שתי הלחם] - לא הוי מ"ע שהז"ג, דאינה תלויה בזמן באופן ישיר. וכבר נמצא כן בתשו' מהר"ם חלאוה שביאר כן בטעם הרמב"ן דספה"ע לא חשיבא מצוה שהזמן גרמה¹⁹. עכ"פ מבואר בכלל זה שאף שלפי טעם הראשונים הנ"ל שהאשה משועבדת לבעלה לא היה מקום לכל החילוקים הללו, דסו"ס אין עיתותיה בידיה, כך לי אם הזמן עצמו גורם או שדבר אחר מגביל את זמן המצוה - מ"מ אין זה אלא טעמא דקרא אבל סוף דבר גזרת הכתוב היא במצוות שהזמן גרמן דוקא, ולא במצוות שעשייתן בפועל אינה שייכת אלא בזמן מסוים.

כד שיעור קס,ג.

כה ע' אג"מ חו"מ ח"ב מז,ב.

כו וע' גם דברי יחזקאל מה [וע"ע אבנ"ז או"ח שפד טעם דומה]. וע' שו"ת הר צבי ח"א קיח לענין ברכת האילנות. וע"ע בהערות לשיעור קס,ג.

ונבזה יש לתרץ קושית האחרונים עמש"כ הרמב"ם (בית הבחירה א,ב) שאף הנשים מצוות במצות בניית בית המקדש, והלא אין בונים בלילה - אך י"ל שהמצוה להיות הבית בנוי תמידית היא אלא שבליילה אין אפשרות לקיימה (וע' קה"י שבועות ט). וכן לסברת הרי"ד הנ"ל ל"ק דהמצוה היא לדאוג ולהכין צרכי הבנין, וכמוש"כ הרמב"ם שהמצוה לסעד בגוף ובממון לבנין, וזה הלא שייך בכל זמן. אכן נראה דאף בלא"ה מחוורתא בזה התירוץ דבמצוות הציבור ליכא פטור נשים במ"ע שהז"ג, והרי מצוה זו היא אחת משלש מצוות שנצטוו ישראל בכניסתן לארץ (סנהדרין כ) - כלומר שלש מצוות שנצטוו ישראל ככלל [דאילו מצוות פרטיות האיכא טובא שנצטוו כשנכנסו לארץ - כל מצוות התלויות בארץ]. וכן הוא בהדיא ברמב"ם בספה"מ (בסוף מגין העשין) ששלש מצוות אלו מוטלות על כלל הציבור ולא על כל יחיד ויחיד. ויש להמתיק עפי"מ שראינו בכ"מ²⁰ ששם 'ציבור' ו'קהל' יש רק בארץ ישראל, ועל כן מצוות אלו - המוטלות על הציבור כגוף אחד - שייכי רק בכניסתן. וא"כ מובן שאף הנשים חייבות בה, מכח היותן חלק מהציבור. ויש לסייע לסברא זו ממש"כ הריטב"א בתירוץ קושית התוס' ממילה הנ"ל, דהו"א לחייב הנשים דלא גרעי מב"ד, כלומר דב"ד מחויבים למול מכח החיוב הכללי של ישראל למול את הערלים שבתוכם, וא"כ אף הנשים בכלל הציבור המחויב ול"ש בזה פטור דמ"ע שהז"ג].

ומצינו גדרים נוספים באחרונים בהגבלת גדר 'מצוה שהזמן

כג ע' שיעורים נג,ד; קכג,ד; קעט,ב.

